

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 26. februarja 1868. ~

Gospodarske stvari.

Gospodarstvo prvi steber vsacega napredka.

Ako želiš napredek Evrope videti, pogledi na njena dela, in čudil se bodeš modrosti duha človeškega. O čemur se nekdanj ljudem še sanjalo ni, to stvarja zdaj roka človeška; kar se je nekdanj copernija imenovala, kažejo ti dandanes bukve, da ni drugo kakor samo delovanje naternih moči.

Misliš li, da je Evropa že na vrhuncu sè svojimi modrimi iznajdbami, to je, da nima daljega napredka več? Motiš se! Dokler je sveta in véka kaj, bode tudi napredka! Duh človeški, ohrabren, bode sè svojimi deli zmirom dalje in dalje segal; on ne pozná nikakoršnih zaprék; on ne pozná niti ovir časa niti prostora.

Ko se nekteri kot živina trudijo, delajo in napredujejo, mislijo si drugi, ki držé križema roke: „zakaj se toliko brigaš in trudiš, saj ne bodeš vekomaj živel?“ Al verujte mi, da taka nemarnost ne veljá več dandanes, — kdor tako govori, sluga je in sužnik tujega napredka in njegovih izdelkov.

Znana je resnica, da napredek je večten, in da vsak, naj si bodi posamesen človek ali narod, le nazaduje (nazaj gré), kdor ne napreduje.

Napredek je bujna, silna roka. Prav tako, kakor dereča reka vse, kar jej je na poti, v svoj vrtinec potegne, da se ž njim poigrá in potem potopí, prav tako dela napredek z vsem, kar se mu zoperstavlja.

Kakor pa začnemo z abecednico, kadar se brati učimo, tako se vsak napredek začne z gospodarstvom. Gospodarstvo je prvi temelj vsacega napredka in blagostanja.

Gospodarstvo je neobhodna potreba — conditio sine qua non — našega življenja, in nenasiteni želodec — ta zopernik naših žuljev in trudov — priganja nas skor celi dan, da gospodarimo. Treba je tedaj se ukvarjati z gospodarstvom iz dveh glavnih vzrokov: prvič, da živimo, drugič, da si zagotovimo blagostanje (premožnost), a s tem tudi neko neodvisnost v življenji svojem.

Da se divji narod z gospodarstvom ne briga več kakor toliko, kolikor mu želodec zapoveduje, ni čudo, ker tak narod nima nikakoršnih potreb — fraka in cilindra (škriccev in visoke štule) ne pozna, o plesih in koncertih nič ne vé — čemu mu tedaj novcev (denarjev)? Denar ima le tedaj vrednost, ako služi kot sredstvo za kak namen. Al drugače je pri nas! Mi čedalje imamo več potreb, pravih ali nepravih, katerim drugače zadostiti ne moremo nego s trudom in delom svojih rok — kajti čudesa so prestala in mana ne pada nam več z nebes.

Gospodarstvo pa ima mnogo znamenitih nasledkov v narodnem življenji.

Dobro gospodarstvo požlahnuje šege in navade, izkorenjuje krive domišljije in predsodke in priznava ga za gospodarja nature (prirode), tega čuda Božjega.

Narodno gospodarstvo je nadalje temelj (podloga) vsaki obrtniji in trgovini. V državah, kjer se dobro gospodari, raste tudi razmerno ljudstvo, a kjer je delavnih rok, cvetè obrtnija, s tem raste in se množi blagostanje. Od kod lan, kakor od marljivega gospodarja? odkod volna, ako ne od ovce, a ovca spet od gospodarja?

Národno slovstvo, narodna inteligencija (duševna omika) tudi je nadalje nasledek materijalnega blagostanja. Siromak si ne more kupiti dražih bukev, in kako more svojega sinka v šolo poslati, da bi za-nj na leto plačal 200 gold., ako še toliko ne zmore, da bi preživil sebe in svojo družino? Pri siromašnem narodu ne more ni govora biti o cvetočem slovstvu, o cvetočem časnikarstvu — teh najmočnejših podlagah današnjega napredka.

Al tudi v državno-političnem življenji kažejo se razni nasledki národnega blagostanja. Kako more narod zahtevati, da ima v politiki kaj veljave, ako je sluga tujih novčarjev (bogatašev)? Ali more tak narod imeti politično neodvisnih ljudi, — svojih voditeljev — ako je na milost in nemilost predan rokam brezvestnih novčarjev? More li narod imeti političkih karaktêrov (značajev), ako ga v hiši lakota in golota tare? Časi Aristida so prestali, a nikdar se ne vrnejo več! Pri siromašnem narodu je vsako opozicijo (nasprotovanje) najlože z denarjem zadušiti, — vse, kar je siromašno, je podkupljivo! „S trebihom za kruhom“. Prav živi dokaz tega so uradniki, ki brez premoženja so prisiljeni služiti; oni morajo mnogokrat sè solznim očesom in pobitim srcem biti orodje vsaki vladi, če tudi danestako, jutri drugače zapoveduje. Petelini so na strehi, ki jih suče vsak veter.

Kakor s posameznimi ljudmi, tako je sè celimi državami. Glejte majhno Dansko, Belgijo, Holandijo itd., s čem drugim imponirajo te države nego sè svojim bogastvom, svojo omiko?

Po vsem je tedaj jasno kot beli dan, da le ta veljá, kdor ima kaj premoženja; k premoženju pa danes pelje le poduk, ker iz poduka sledi omika, iz omike pa umno gospodarstvo. Po „Nov. Pozor-u.“

Gospodarske skušnje.

Dobra ledenica.

Šupa iz dilj narejena je ta ledenica, ktera na prostem stoji, tedaj tudi na solncu. V to šupo so naložili

ledú, in čez leto in dan le 6 do 7 palcev od stén ni bilo ledú (ker se je za toliko stajal), v vsem drugem prostoru (27 kubičnih sežnjev ali kubik-klafter) se je popolnoma ohranil led.

Marsikterega gospodarja, čegar okoliščine so take, da bi si rad napravil ledenico, bode mikalo izvedeti, kako je narejena.

Nate jo!

Priprosta šupa ima krog in krog štiri lesene stene, ktere po pol čevlja saksebi stojé in led obdajajo. Notranji prostor med prvo in drugo steno se nasuje sè pepelom, — prostor med drugo in tretjo steno ostane prazen, — prostor med tretjo in četrto steno pa se nasuje sè žaganjem. Streha ledenice ima ravno tako štiri stene in prostor med njimi — razun srednje — je ravno tako napolnjen; čez ledenico je navadna lesena streha.

Ta šupa stoji samo 2 čevlja globoko v zemlji, tla so z opekami (ceglom) pokrita (flaštrana), in imajo padec, na čegar koncu cev (ror), ki ne prepušča zraka, drži v sod, ki je z vodo napolnjen in v kterega voda na železni mreži ležečega ledú kaplja, — ta naprava pa je za to, da vnanji zrak ne more v notranji ledenični prostor.

Taka preprosta ledenica z dvema prednjima kletima (prednjima keldroma) se dá napraviti za kakih 250 gold.

Sadjereja kmetova sreča, — pravda njegova nesreča.

(Konec.)

Zdaj pa še ob kratkem odgovorim na drugo vprašanje, ktero temu sestavku na čelu stoji: od kod namreč to, da se naši kmetje tako radi pravdajo, kam jih pravda mnogokrat pripelje, in kako se takim večidel godí, ki rajši tako imenovanim zgrabljivim volkovom — zakotnim pisačem — v kremplje zahajajo, kakor da bi pravih pravnikov iskali? Lahke je na to vprašanje odgovor.

Ni je skoraj pogodbe, ktera se brez vina ne bi opravila in pri kateri ne bi mešetar več veljal, kakor pameten in umen prevdarek. Naj ima kdo kaj kupiti ali prodati, ne stori se brez mešetarjev nič, ki si v taci priložnostih trebuhe pasejo in kakor pijavke držijo ubozih kmetov. Naj ima kdo pisma delati kakoršna koli, zasledí ga gotovo kak zakoten pisar, da ga prekane, a tako na pot pravdarstva zapelje. Al tega so si večidel kmetje sami krivi; kaj pa iz vsega tega pride, naj ta-le zgodba kaže.

Jernačev Jernej je bil premožen kmet in skrben gospodar svoji kmetii. Imel je omožiti hčer, ktera je imela lepo doto. Nekega dne pride snubač, brhek mladeneč, kterega pa Jernej poprej nikoli ni videl, pa tudi nič slišal od njega. — Dopada si mu na prvi pogled, zakaj? — zato, ker je pridno za vino dajal in se s svojim bogastvom bahal. Kar pa še sam sè svojim jezikom ne opravi, to mu njegov prijatelj pomaga. Hvali in priporoča ga na vsa usta, in glejte Jernej se vdá. V kratkem je dan poroke odločen, samo to se še poprašujejo, kdo da bode ženitvansko pismo delal, ker ga v vsej soseski nimajo človeka, ki bi se na take reči umel. Ni tedaj družega storiti, kakor peljati se v mesto. Ženinov prijatelj, mešetar, jim obljubi, jih k poštenemu in učenemu gospodu peljati, ki jim bo vsa pisma za majhen denar izdelal. Peljejo se res v mesto, pa kam je njih prva pot? — po navadi v lituš (krčmo). Kajti piti se mora, predno se kaj zgodí, če ne, ni sreče, in možgani se morajo okisati, predno je mogoče kaj misliti. Kmalu je tudi „učeni gospod“ pri njih, ki zná vsaktera

pisma izdelovati, in njemu na čast gré zdaj bokal za bokalom na mizo toliko časa, da ubogi Jernej ne vé, kje da sedí in kako se mu godí. To videvši, pomiga mešetar, in ko bi trenil, se ženitno pismo naredí, če tudi Jernej ni vedel, kaj, koliko in komú obljubi. Ženin ob dlani ploska, da je norca vjel, ki bo njegove dolgove poplačal, in mešetar se s pisarjem smeja, ker vesta, da jima par tolarčkov vrh polnega želodca ne odide.

Dan poroke preteče, in zdaj ubogi Jernej še le vidi, komu je v roke prišel. Zétu je moral hčerino doto odšteti, ker so mu posodniki že z ječo žugali; ker pa sam ni imel toliko denarja, moral se je zadolžiti, zakaj vjet je bil in spolniti je moral, kar je v svoji pijanosti neumno obljubil. Kakor da bi ga bila sreča preklela, zapustila ga je od tistihmal; pomagati si ni mogel več, in v štirih letih je bil — od svoje hiše spoden pa berač.

Kdo pa ga je na beraško palico spravil? Ljubo vince in zgrabljivi volkovi: zviti ženin in njegov mešetar pa pisar ženitnega pisma, ki so bili zmenjeni, Jerneja oslepariti, ženinu pa iz dolgov pomagati, ki pa je z nerodnim gospodarstvom svojim še pred ob svoje premoženje prišel, kakor tast njegov.

Kakor se je Jerneju zgodilo, tako se godí marsikteremu drugemu iz raznih vzrokov, ki pa večidel vsi izvirajo iz napačne navade, ktero ima, žalibog! toliko kmetov, mislé, da brez „likofa“ in brez mešetarjev in drugih sleparjev se nič opraviti ne dá.

Prihodnje kaj družega, drage „Novice“ od vam zvestega bralca J. P.

Jezikoslovne stvari.

v? — l?

„Optimum tulit punctum, qui miscuit utile dulci.“ Gosp. Cigale mi je dal priliko, da si odženem muho, ki mi že dolgo brenčí okoli glave. Nate jo!

Vprašanje je to: Kako se obrazijo samostavniki (substantiv) na -ec glagolskega pomena, so li izpeljani iz glagolske osnove ali iz participa?

Da izpeljuje slovenščina glagolne samostavnike iz participa, ne pa iz debla glagolovega, to nam kažejo tisti, kateri so trpnega pomena (passiva), kakor: rojenec, rejenec, dojenec, cepljenec (novo vino s starim mešano), učenec, kaznjenec, mučenec, potrjenec (der zum Militär gestellt) in drugi.

Za djavne (activa) sezimo malo nazaj. — Staroslovenščina je imela za pretekli čas dva participa. I. na *ъc* (naš polugl. *e* toraj = *es*), tisti *s* je odpadel v nominativu, v drugih sklonih pa stopil nazaj, in se spreminjal pred prejeriranimi samoglasniki v *š* (po pravilih Mikloš. §. 210, 222. Janež. §. 201, 206.), to je naš particip na *ši* (rekši — rek — reči). Pri glagolih na samoglasnik je stopil pred *š* evfoničen *v*, le pri glag. IV. vrste na *i* (hvaliti) je smel *v* izostati, in *i* je imel na glasnike pred saboj moč prejeriranega vokala — to je naš *vši* (zahvalivši, zahvalši, pozabivši, pozabši). II. particip na *lъ* (hvalil, delal, gorel). Mikl. §. 111, 112.

Da izpeljava slovenščina naša vsaj nekatere svojih samostavnikov iz I. participa, temu pričajo nekatere prav stare kmetiške besede, izpeljane iz glagolov IV. oblike (iti) brez lepoglasnega *v*, kot: kosec, lovec, jezdec, pozabljivec, Grabljevec, Svetec i. dr. — kositi (mähen), kosivec (brez *v*) = kosec; loviti, lovivec = lovec; jez diti, jezdivec = jezdec; grabiti, grabivec = Grabljevec (nihče ne poreče: kosilec, lovilec, jez dilec, Svetilec). Samo o tem se loči naša slovenščina od stare, da *i* v deblu nima vselej moči pre-